

Landbouwlandschappen in perspectief van maatschappelijke uitdagingen op vlak van klimaat, landschappelijk erfgoed, recreatie en biodiversiteit. En hoe er als deskundige mee om te gaan bij de opmaak van een m.e.r.

Spreker: Mischa Indeherberg

Iedereen zal het er over eens zijn dat er zich heel wat uitdagingen en maatschappelijke verwachtingen stellen in de landbouwlandschappen in Vlaanderen.

Op vlak van klimaat kunnen we hierbij o.m. denken aan het beperken van verliezen aan landbouwopbrengsten als gevolg van droogte, hitte & wateroverlast. Ook ligt hier een uitdaging om de bodem te verbeteren opdat deze beter water vasthoudt en opdat de kans op erosie (verder) verkleint.

Er is ook nog steeds de blijvende uitdaging om milieu-effecten vanuit de landbouw te verkleinen. Uitspoeling van nutriënten naar grond- en oppervlaktewater is nog steeds problematisch en stikstofdepositie vanuit de landbouw is een issue van toenemend belang. Voor deze laatste is de Programmatische Aanpak Stikstof in opmaak die ongetwijfeld implicaties zal hebben voor de landbouw.

Op vlak van landschappelijke erfgoedwaarden is er ook nog steeds de uitdaging om wat rest aan kleine landschapselementen te behouden en waar mogelijk te herstellen. En hetzelfde geldt voor het reliëf in (oude) graslanden, de aanwezigheid van graften, e.d. Meer in het algemeen is de uitdaging hier hoe we de herkenbaarheid en eigenheid van traditionele landschappen in Vlaanderen behouden of herstellen.

De uitdagingen op vlak van biodiversiteit zijn gekend. Hoe kunnen we de (verdere) achteruitgang van soortgroepen die (historisch) gebonden zijn aan landbouwlandschappen (weidevogels, akkerfauna, ...) stoppen?

Tot slot zijn er vanuit de maatschappij toenemende verwachtingen naar landbouwlandschappen opdat deze ook een plaats zijn voor ontspanning en beleving; dit inspelend op de toenemende behoeften op vlak van buitensportmogelijkheden, recreatie & toerisme.

Als MER-deskundigen of milieuspecialisten in het algemeen worden we niet zelden gevraagd om te adviseren in projecten die binnen of nabij dergelijke landbouwlandschappen gepland zijn. Hierbij kan gedacht aan advisering of effectrapportage ten behoeve van uitbreidingen van landbouwbedrijven en ten behoeve van windparken in landbouwgebieden. Maar meer en meer dienen ook op planniveau, waar dan landbouwlandschappen deel vanuit maken, effectinschattingen gemaakt. Te denken valt bv. aan het be-MER'ren van de op te maken beleidsplannen ruimte voor gemeenten.

Een klassieke benadering voor dergelijke advisering en effectinschatting vertrekt vanuit de volgende vraagstellingen:

"Is het plan of project negatief voor ..." of "Heeft het plan of project negatieve effecten op ..."

Tijdens deze opleiding werd een pleidooi gehouden om als MER-deskundigen en milieuspecialisten een Alternatieve benadering te hanteren en te vertrekken vanuit de vragen: *“Draagt het project bij aan ... een betere bodem, een betere waterconservering, een vorm van klimaatmitigatie, aan biodiversiteit, aan landschapswaarden, aan belevingsmogelijkheden, ...?”*

Die alternatieve benadering zou dus meer moeten vragen van het projectdesign dan het vermijden van negatieve effecten maar zou dus van plannen of projecten mogen vragen dat plannen of projecten er in zouden moeten slagen dat na projectrealisatie er, op voornoemde thema's, een betere situatie ontstaat dan vandaag het geval is. Deze ambitie zou dan mee gemotiveerd kunnen worden vanuit een door deskundigen algemeen aangevoelde 'slechte staat' van vele gebieden binnen het landbouwlandschap in Vlaanderen.

Om positieve toekomstige projecten in landbouwlandschappen vorm te geven lijkt er een (zeer) belangrijke rol weggelegd voor de MER-deskundigen en milieuspecialisten. In hun directe contact met projectontwikkelaars en plannenmakers zullen zij immers de initiatiefnemers moeten motiveren en overtuigen om e.e.a. te helpen bewerkstelligen. Als MER-deskundigen en milieuspecialisten zullen we aan initiatiefnemers ook de mogelijkheden hiertoe inzichtelijk en concreet moeten dienen te maken. Dit zal naast overtuigingskracht ook soms specifieke expertise vergen van MER-deskundigen en milieuspecialisten.

Tijdens de opleiding werden hiervoor op alle voornoemde thema's enkele mogelijkheden gegeven van welk soort ideeën MER-deskundigen en milieuspecialisten kunnen aandragen om te komen tot een beter (ruimtelijk) projectdesign.

Willen we van een landbouwproject een project maken dat kan pretenderen uit te gaan van klimaatsslimme landbouw dan zou bv. voor veehouderijen gekeken kunnen worden in hoeverre transformaties naar eiwitautonome landbouwbedrijven (geen overzees transport van soja) kunnen gebeuren en waar een plaats is voor meerjarige gewassen en voor houtige gewassen op de perceelsranden (-> CO₂-opslag).

Willen we van een landbouwproject een project maken dat kan pretenderen het behoud en de versterking van landschap en erfgoedwaarden in het landbouwlandschap ten goede te komen dan kan het projectdesign hiervoor de nodige zekerheden inbouwen door bv. oude en reliëfrijke graslanden een functionaliteit en meerwaarde te geven binnen de beoogde landbouwactiviteiten of door het concreet herstel van kleine landschapselementen in het project te voorzien.

Willen we dat MER-deskundigen en milieuspecialisten een projectvormende en toekomstgerichte rol opnemen in de projecten en plannen waar ze bij betrokken zijn dan zal het kader waarbinnen ze dienen te opereren moeten volgen.

Waar het bv. vanuit de 'richtlijnen' gangbaar is om de effecten simpelweg af te zetten tegen de huidige situatie van een landbouwlandschap - dewelke vanuit perspectief landschap, milieu, klimaat en biodiversiteit vaak geklasseerd zou moeten worden als een 'ongunstige staat' - zou er opgelegd kunnen worden dat de beoordeling dient te gebeuren tegen welomlijnde referentiebeelden van landbouwlandschappen dewelke een 'gunstige staat' van het landbouwlandschap belichaamt.

Tijdens de opleiding werd hiervoor een eerste voorzet gedaan door te werken met referentiebeelden voor landbouwlandschappen in Vlaanderen. Zo werden beelden getoond voor 'open field landschappen', 'polder- en krekenslandschappen', 'het rivierenlandschap', het 'bocage- of coulissenlandschap' en het 'mozaieklandschap'.

Projecten en plannen zouden dan bv. kunnen nagaan in hoeverre deze kunnen inspelen op het multifunctionele, low-impact landbouwlandschap dat in een bepaalde streek voorkomt of voorkwam.

Het pleidooi dat MER- en milieudeskundigen een ietwat andere rol zouden dienen op te nemen kan stuiten op heel wat paradigma's en weerstanden.

Deze werden tijdens de opleiding overlopen en tevens werden 'oplossingen' aangereikt om deze te overwinnen.

Een paradigma is bv. de idee dat wanneer we als maatschappij zouden verwachten dat een landbouwlandschap een positieve bijdrage zou moeten leveren aan voornoemde thema's (klimaat, milieu, landschap, ...), dat dit sowieso ten nadele zou zijn van de landbouw. Dit vanuit de redenering dat als we andere zaken 'een plaats willen geven' in landbouwlandschappen dat er dan sowieso minder ruimte is voor landbouw, dus de landbouwproductiviteit daalt en dus ook de inkomsten voor de landbouwer daalt. In dit paradigma zitten evenwel verschillende 'bugs' o.a. dat het realiseren van ecosystemendiensten ruimte afneemt waar aan landbouw gedaan kan worden terwijl landbouwproductieve diensten ruimtelijk kunnen samenvallen en samensporen met het genereren van ecosystemendiensten. Verder is het ook fout om het 'succes' van de landbouw enkel af te meten aan de loutere productie (in tonnages) van een gewas. Uiteindelijk is het het arbeidsinkomen van een landbouwer waar het om gaat.

Van de vaak iets fijnmaziger en kleinschaliger karakter van veerkrachtige type-landbouwlandschappen wordt vaak ook gesteld dat ze landbouwkundig niet rendabel kunnen zijn. Een tegenargument is alvast dat met uitgestrekte monoculturen er grotere risico's zijn op plagen die vernietigend kunnen werken over meteen een grote oppervlakte en dat een intenser gebruik van gewasbeschermingsmiddelen om dit op te vangen juist een meerkost kan impliceren ten opzichte van een meer divers en gevarieerd teeltplan.

Tot slot hoort men wel eens: "*De beschikbare middelen voor het financieren van maatregelen in dergelijke landschap zijn ontoereikend*" terwijl de European Green Deal, en de Farm to Fork strategie die er deel van uitmaakt, uiteindelijk over heel Europa uitgerold wordt en kansen biedt voor vergoeding voor te leveren ecosystemendiensten en voor het helpen invullen van maatschappelijke verwachtingen op het platteland.

Verder moet er rekening mee gehouden worden dat het ruimtelijk scheidingsdenken vaak meest comfortabel geacht wordt ("*Dan moeten we geen compromissen sluiten*"). Dus ook op dat vlak dient rekening gehouden met te verwachten weerstanden, niet zelden door middenveldorganisaties.

Los van de paradigma's die leven in de maatschappij en weerstanden die leven bij het middenveld behoeft ook het opnemen van een meer progressieve rol van de MER- en milieudeskundige ook meer samenwerking tussen deskundigen en een blijvende investering bij die deskundigen in kennis.

Conclusies en slotbeschouwingen bij de opleiding waren:

1. Enkel plannen en projecten in landbouwlandschappen beoordelen tegen het landschapsbeeld van vandaag speelt niet voldoende in op de noden van morgen.
2. Een meer geïntegreerde effectbeoordeling is nodig voor plannen en projecten in landbouwlandschappen (over disciplines + over de volle breedte van ruimtelijke repercussies).
3. Rol van milieudeskundigen / erkend deskundigen in MER's en vergunningsdossiers dient verder te gaan dan beoordelen van een aangedragen project.
4. Vanuit het beleid zijn incentives nodig om milieudeskundigen / erkend deskundigen het mandaat en de taak te geven om een meer progressieve en pro-actieve rol te spelen bij beoordelen van plannen en projecten in landbouwlandschappen.